

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Hemelburgers

Want wij zijn burgers van een rijk
in de hemelen ...

Filipp. 3 : 20.

Wanneer men, in de tijd dat Paulus zijn brief aan de gemeente van Christus in Filippi schreef, aan de mensen in die stad had gevraagd: waar hoort u eigenlijk bij? — dan hadden zij niet gezegd: bij Macedonië, in welk gebied deze stad gelegen was, maar dan hadden ze vast, met een zekere trots, in plaats van naar hun directe omgeving, gewezen naar het verre westen in de richting van Rome. Want daarmee was deze stad, een zgn. romeinse kolonie, speciaal verbonden. Het was een vanuit Rome gestichte, speciaal door Romeinen bewoonde, staatkundig direct met Rome verbonden en naar romeins model bestuurde nederzetting. De speciale wetten van Rome golden er, zij waren daar geheel op Rome georiënteerd en stonden in nauw contact met, onder direct gezag van, onder de speciale bescherming ook van deze verre stad. De mensen van Filippi hadden daarom op deze vraag kunnen antwoorden: de stad, waarvan wij burgers zijn, dat is eigenlijk Rome.

Wanneer men aan de enkele in Filippi woonachtige Joden had gevraagd: en u, waar hoort u eigenlijk bij? — dan hadden die ook niet naar hun directe omgeving, maar evenmin in de richting van Rome gewezen, doch weer in een andere richting, naar het verre zuid-oosten, naar Jeruzalem. Want daarop waren zij georiënteerd.

Dat was hun centrum, hun moederstad, toonaangevend middelpunt, waarmee zij zich bijzonder verbonden wisten.

Wanneer men echter de christenen in Filippi een dergelijke vraag had gesteld, dan hadden zij nog een ander antwoord kunnen geven. Dan hadden zij, noch naar hun directe omgeving, noch naar het verre westen, noch naar het verre zuid-oosten, maar naar boven kunnen wijzen. Naar de hemel. Want daar horen christenen speciaal bij. Wat Rome was voor Filippi en Jeruzalem was voor de Joden, dat is de hemel voor christenen. Zij zijn burgers van een rijk in de hemelen. Daar zijn zij speciaal mee verbonden. Het rijksverband, waarin zij staan, heeft zijn centrum, zijn middelpunt en zwaartepunt in de hemel. Zij staan onder hemels gezag, onder hemelse bescherming, zij hebben direct met de hemel te maken, staan in bijzondere relatie met de hemel.

Want het rijk waarvan zij burgers zijn is het koninkrijk der hemelen, dat wil zeggen het koninkrijk van God in de hemel, dat door zijn vanuit de hemel gezonden Christus op aarde wordt opgericht. Zij zijn vanuit de hemel onder bestuur gebracht en hun Bestuurder zetelt nu in de hemel. En leidt hen vanuit de hemel door zijn hemels woord. En zij staan onder zijn hemelse bescherming.

De verbondenheid van christenen met de hemel is geen kwestie van een soort innerlijke verwantschap met „het hemelse“ (het mag, in verband met allerlei dwaalleer nog wel even opgemerkt), maar van verbondenheid met en gebondenheid aan de Hemelse, aan hun Heer in de hemel. Geen kwestie van menselijke geaardheid (als zou de mens, en dan speciaal naar de „ziel“, niet in dit aardse leven, maar in een bovenaardse, bovenzinne-

lijke, geestelijke sfeer thuishoren — dat is niet anders dan heidense hoogmoedswaaneen, die bijzondere betrekkingen (van christenen!) met de hemel hangen samen met de bijzondere geaardheid, de structuur, van het koninkrijk Gods, met de hemelvaart van Christus, met het feit dat hun Hoofd in de hemel resideert en hen vandaaruit regeert, beslag legt op heel hun aardse leven opdat zij Hem daarin dienen.

* * *

De herinnering aan het hemelburgerschap van christenen wordt hier door Paulus gegeven in verband met een vermaning aangaande de levenswandel der gelovigen. Met het oog op het leven op aarde. En dan niet in die zin, met diïe strekking, dat wij ons maar van dit aardse leven moeten losmaken om „hemelwaarts te streven“, maar met de strekking dat wij ons in ons aardse leven niet losmaken van onze Here in de hemel. En dat is nog wel even iets anders.

Paulus heeft gewaarschuwd tegen mensen, die aardsgezind zijn. Maar dat wil dan niet zeggen dat zij niet aan ascese doen of zo, dat zij „het aardse“ nog zo liefhebben, zo zonder meer — maar dat zij hun aardse leven zoeken veilig te stellen met verloochening van hun Heer in de hemel. Dat zij hun leven liever hebben dan Hem. En daarom de smaad en druk om zijnentwil ontwijken. Vijanden van het kruis van Christus zijn het. Ze zoeken hun leven met verloochening van Christus te redden, maar zullen het juist zo verliezen: hun einde is 't verderf. Want zij dienen tenslotte niet God in de hemel, maar ze leven voor hun buik: 'n goed leventje, daar hadden ze alles voor over, daar offerden ze tenslotte alles voor op, daar ging 't hun ten diepste om: dat was hun afgod. Daarin zochten ze hun eer maar ze zouden er beschaamd mee uitkomen!

De aardsgezindheid van deze mensen was een kiezen voor de aarde los van Christus, was een zich losmaken van hun hemelse roeping (de roeping niet om zich van de aarde af te keren maar om op de aarde de Here te dienen en te volgen ook al moesten ze daar veel om loslaten).

In dat verband wijst Paulus er dan nog eens op dat wij burgers zijn van een rijk in de hemelen, en dat wil dan in dit verband zeggen dat wij ons tenslotte niet te richten hebben naar onze aardse omgeving, om ons daarbij aan te passen, opdat we daarin toch maar mee kunnen doen en niets te kort komen, maar dat we ons te richten hebben naar de wensen van onze Heer in de hemel, dat we partij te kiezen hebben voor Hem, al moeten we er momenteel nog zoveel voor verliezen aan aardse dingen.

We hebben te staan op aarde aan de kant van Christus-in-de-hemel, al kost ons dat onze plaats in dit aardse leven, in een wereld, die zich tegen die hemelse heerschappij verzet. Al wordt ons leven op aarde er door afgebroken, zoals dat met Christus zelf is gebeurd, en met Paulus. Al moeten we nu, in deze wereld, deze Christus vijandige, van de hemel afkerige en zich tegen de hemelse heerschappij verzettende wereld, op de aarde zoals die nu is, er dan onder door. Al zullen we dan onze trouw aan de hemel op aarde aan den lijve moeten ondervinden — een vernederd lichaam. Niet door ascese en verachting van

het aardse en lichamelijke, maar door de dienst aan Christus en de smaad om Christus' wil vernederd, afgebeeld.

* * *

Maar dan is er ook verwachting voor dat aardse leven. Juist daarvoor, en juist van de hemel, van de Here uit de hemel. Want het koninkrijk der hemelen is maar geen rijk dat tot de hemel beperkt blijft en mensen van de aarde in de hemel zoekt te trekken, maar het is het rijk dat vanuit de hemel juist de aarde zoekt te onderwerpen en te vernieuwen. En het toebehoren tot dit rijk en het zich in alles richten naar de wetten en opdrachten en eisen van dit koninkrijk der hemelen, het volgen van en vasthouden aan en partij kiezen voor de Heer in de hemel, betekent daarom nog niet het loslaten van de aarde als zodanig, nog geen afschrijven van het aardse leven als niets meer voor ons, want we zijn hemelburgers — neen, het houdt juist in zich burger te mogen weten van een in de toekomst door de hemel heroverde aarde.

Hemelburgers zijn toekomstige wereldburgers. Want onze Here heeft zich maar niet in de hemel teruggetrokken omdat Hij niets meer met de aarde te maken wilde hebben en om de zijnen daaruit ook weg te halen, maar juist om vandaaruit de aarde beter te kunnen aangrijpen en veroveren. Zijn hemels bestuur is juist op de aarde gericht. Op de bevrijding van de aarde en van het aardse, lichamelijke leven van de machten die zich tegen de voor de aarde zo heilzame hemelse heerschappij verzetten en daarom dat aardse leven verderven.

Zij verwachten uit de hemel de hemelse Heer, Jezus Christus, als redder en bevrijder van de aarde, en daarom van 't veelal, juist door de trouw aan de hemel, zo in de knel gekomen aardse leven van de zijnen ook, het gelijkvormig makend aan zijn verheerlijkt lichaam.

Zo mogen wij, als hemelburgers, uit de hemel juist het herstel van het aardse leven verwachten. Dat is de troost voor hemelburgers, die op deze aarde veel hebben moeten opgeven. Niet de troost dat zij al het aardse en lichamelijke eens heerlijk kwijt zullen raken om in de hemel een gans ander bestaan te ontvangen. Dat is geen troost voor een lichamenlijk geschapen, op de aarde zijn huis hebbend mens, dat is ook niet de inhoud van het hemelburgerschap, het uitzicht daaraan verbonden — neen, maar dit: het herstel van het aardse, lichamelijke leven.

Daarom ook zullen zij, met dit uitzicht voor ogen, te gemakkelijker in de strijd van de hemel tegen een van de hemel afgekeerde aarde, die aarde los kunnen laten en aardse glorie en aards genot op kunnen geven, partij kunnen kiezen vóór de hemel tegen deze aarde, want zo juist zullen zij immers de aarde juist gewinnen en beërven, zo juist zullen zij hun aardse leven behouden.

Want de Behouder van dat aardse leven komt uit de hemel om het te hergeven in heerlijkheid aan allen die het op moesten geven om Zijnentwil.

Hemelburgers zijn mensen die uit de hemel het herstel van de aarde verwachten, en daarom, wel verre van de aarde en het aardse te verachten en zich van het aardse leven af te keren, Hem die uit de hemel komt om de aarde te vernieuwen, op aarde, midden in het aardse leven, nu reeds dienen en gehoorzamen in een nieuwe gehoorzaamheid.

Op bezoek bij de kerk der Waldenzen

(VII)

Indien van één kerkreformatie van de kerken der Reformatie gezegd mag worden, dat haar geschiedenis met het bloed der martelaren is geschreven, dan geldt dit wel van de kerken der Waldenzen, zowel in de tijd vóór als in die na de Reformatie der 16e eeuw. Dit behoeft ons in zekere zin niet te verwonderen, want hoe dichter men bij Rome kwam, op hoe fellere tegenstand van de kant van de pauselijke macht en haar dienaren men kon rekenen. In dit verband moet het Rome zelf iets te zeggen hebben, dat zij dit Evangelische leven, dit eenvoudig appeleren aan de Heilige Schrift, ondanks de meest bloedige wijze, waarop zij getracht heeft, dit verzet de kop in te drukken, niet heeft kunnen vernietigen of uitroeien. Tot deze erkenning komt ook de Katholieke Encyclopaedie (tweede druk), die wij erop raadpleegden bij het trefwoord „Waldenzen”. Men verklaart van deze Waldenzen. die men een „Middeleeuwse, ketterse secte” noemt: „De meeste Waldenzen woonde in Frankrijk, Duitsland en Noord-Italië, waar zij zich tot heden wisten te handhaven.” Voorts wordt van de Waldenzen deze principiële beoordeling gegeven: „De ketterij, waarin zij vervieilen, bestaat in het afwijzen van de traditie, de hiërarchie, het vagevuur, de aflaat enz.” Verder o.a. nog dit: „Duister is nog de eigenlijke ontwikkeling van goedgemeend en niet afkeurenswaardig hervormingsstreven tot ongehoorzaamheid en ketterij”. Wanneer Rome daarover eens het licht van het Evangelie zou willen laten schijnen, dan zou het voor haar licht, zeer licht worden en zou de duisternis verdwijnen. Tenslotte wordt nog verklaard: „Groepen van Waldenzen zijn door de Kerk (Innocentius III) opgevangen”. Naar onze overtuiging is deze laatste term een mooi woord voor een lelijke zaak. Wij vragen ons zelfs ondeugend af, of hier geen drukduiveltje in het spel is. In ieder geval zou volgens ons de letter **h** in dit woord „opgevangen” beter op zijn plaats zijn geweest dan de letter **v**, wijl dichter bij de werkelijkheid. Ook de kerken der Waldenzen kunnen het woord van de 129ste psalm uit het tweede vers tot het hune maken: „Zij hebben mij ten zeerste benauwd van mijn jeugd aan, maar zij hebben mij niet overmocht”.

In de tijd vóór de Reformatie was het Paus Innocentius III, die tegen de Waldenzen en de Albigenzen van Zuid-Frankrijk een ware kruistocht inzette, waarbij duizenden om het leven kwamen. Zij, die aan deze bloedige slachting konden ontkomen, namen hun toevlucht tot de moeilijk toegankelijke Alpen van Piemonte. Deze waren schaars bevolkt en weinig bebouwd. De bezitters van deze gebieden, de graven van Luserna, namen deze vluchtelingen, sterke en vlijtige arbeiders, gaarne in hun gebied op. In het dal en ook op de terrassen van de berghellingen zaaiden zij tarwe en beoefenden zij veeteelt. Het was een arm en karig bestaan, maar terwille van de vrije verkondiging van het heilig Evangelie werd dit kruis moedig gedragen en werd het bittere levensleed getorst.

Hoevele malen zal in de geschiedenis der eeuwen tegen hen, die pretendeerden de Apostolische opvolgers van Petrus te zijn, het niet in alle ernst van de hemel hebben geklonken, wanneer maar niet het oor van een dienaar van de hogepriester werd afgehouden, maar vrome kinderen Gods naar het leven werd gestaan: Ga weg, achter Mij, satan; gij zijt niet bedacht op de dingen Gods, maar op die der mensen. En laat ons te onzer beschaming in één adem ootmoedig eraan toevoegen: hoevele malen is ook tot ons gereformeerden, hetzelfde verwijt en vermaan uitgegaan van de Koning der kerk, onze enige Bisschop.

Zo werd de Provence het eerste offer van deze verschrikkelijke vervolging in de Middeleeuwen, door de Roomse kerk van die dagen „kruistochten” geheten, maar met ware volksmoorden gelijk te stellen. Deze in het jaar 1208 door Paus Innocentius III gelaste vervolging, die door Fra Domenico werd gepropageerd, bereikte in Frankrijk haar hoogtepunt in de jaren 1376 tot 1393, terwijl in

Piemonte het uitroeien van de Waldenzen op verschrikkelijke wijze ter hand werd genomen in de jaren 1484 tot 1488.

Eeuwenlang hebben deze arme vervolgd in die ontoegankelijke Alpegebieden van Noord-Frankrijk en Noord-Italië hun lijf en goed moeten verdedigen tegen de ketterjagers, hun vervolgers, de Rooms Katholieke Inquisitie. Ieder dal, iedere heuvel, ieder pad in deze streek heeft zijn geschiedenis, kan gewagen van het bloed der martelaren, doch ook van bevrijding, van Gods redding uit diepste levensnood.

Behoeft het te verwonderen, dat de woede der vervolging, die tegen Waldenzen, Albigenzen en Hussieten in ongekende hevigheid in deze eeuwen zich deed gelden, deze gelovigen over geheel Midden- en Oost-Europa uitendreef, zodat men een tijd lang nauwelijks meer onderscheid tussen deze groepen kon vaststellen. Als schapen ter slachting, waren zij op één hoop gedreven. Doch ook hier gold en werd bewaarheid, wat onze Nederlandse Geloofsbelijdenis in artikel 27 belijdt ten aanzien van de Algemene Christelijke Kerk, dat deze heilige Kerk van God wordt bewaard, of staande gehouden, tegen het woeden der gehele wereld; hoewel zij somwijlen een tijdlang zeer klein en als tot niet schijnt gekomen te zijn in de ogen der mensen, gelijk zich de Here gedurende de gevaarlijke tijd onder Achab zeven duizend mensen behouden heeft, die hun knieën voor Baäl niet gebogen hadden.

Niet alleen vóór de Reformatie van de 16e eeuw, doch ook daarna heeft de Satan niets ongedaan gelaten om deze kerken der Waldenzen uit te roeien, en dat door hen, die de „Propaganda van het geloof” in hun vaandel hadden geschreven. De zwaarste beproevingen wachtten de Waldenzen, zelfs nog in het midden van de 17e eeuw, waarop wij nog nader zullen terug komen.

Wij komen nu toe aan de begintijd van de Reformatie van de 16e eeuw. Na zulk een bloedige vervolging zou men mogen verwachten, dat een dermate neergeslagen kerk, nauwelijks de roep der Reformatie van Luther en Calvijn zou hebben gehoord. Niets was evenwel minder waar. Toen de Inquisitie tijdelijk het zwaard niet uitsluitend meer ging hantieren tegen deze „voorreformatorische ketteren”, maar al haar actie ging concentreren tegen de Lutheranen, onder welke verzamelnaam vanaf die tijd iedereen, die zich tegen de Rooms Katholieke Kerk verzette, werd gebrandmerkt, kregen de Waldenzen enige ruimte om iets vrijer te ademen. Toen de Waldenzen bezuiden de Alpen hoorden, dat in het Noorden het Evangelie met nieuwe kracht werd verkondigd, zonden zij direct hun predikers op verkenning uit. Zij reisden naar Neuchâtel om Farel te bezoeken, naar Bern om Haller te spreken, naar Basel om Oekolampad te ontmoeten en naar Strassburg om met Bucer kennis te maken. Zij legden aan hen een vragenformulier voor, om duidelijk op de hoogte te komen van de Reformatie. Juist op het moment, dat de Roomse Inquisitie waande deze „ketterse” beweging eindelijk ten onder te hebben gebracht, riepen zij 'n Colloquium samen in het Chisonedal en de 140 ambtsdragers, die daar samenkwamen, bewezen door hun tegenwoordigheid, dat de kerk der Waldenzen niet dood was, maar leefde en dat in de Diaspora naar men schatte nog 100.000 zielen hun knieën niet hadden gebogen voor het gouden beeld van het Bethel der Middeleeuwen op zijn plaats gehandhaafd tot in onze tijd: de troon en de kroon van de paus te Rome.

Met voortvarendheid ging men te werk, alderminst verlamd of terneergeslagen. Als eersten werden Martino Gonin en Guido di Calabria naar Duitsland afgevaardigd. Zij keerden met zeer veel berichten en boeken der Reformatie terug, die men direct onder de gemeenten verdeelde.

Het behoeft niet te bevremden, dat hieruit ook onder de Waldenzen een beroering ontstond en dat men het niet terstond in alles met deze Reformatie uit de Noordelijke landen eens was. Zo schreef een paar jaar na dit gebrachte bezoek aan Duitsland Dominee G. Milio uit de omgeving van Pinerolo: „zij heb-

INHOUD:

Hemelburgers	J. D. J.
Op bezoek bij de kerk der Waldenzen (VII)	P. G.
Van velerlei nood	C. V.
De Sabbat (II)	G. V.
Mensen op zondag (II)	J. W.
Rooms-Katholieke Schriftbeschouwing	B. J.
Persschouw	
Ingezonden	
Kerknieuws	

ben nog heel wat pauselijk meel in enige punten van hun doctrine”. Het was in het jaar 1530, dat het Colloquium te Merindol in de Provence besloot twee nieuwe afgezanten op onderzoek uit te zenden: het waren de ambtsdragers G. Morel en P. Masson, die ditmaal naar Basel en Strassburg reisden en bij die gelegenheid definitieve contacten tot stand brachten met Oekolampad en Bucer. De brief, waarmede zij terugkeerden van hun bezoek aan de Reformatoren gaf duidelijk bewijs hoezeer dezen in hen de broeders in het geloof hadden herkend en erkend: „Wij brengen dank aan God, want ondanks de dichte duisternis, die U omgaf, hebt gij de belijdenis en de liefde tot de Waarheid bewaard. Wij erkennen met zekerheid, dat Christus in U woont en daarom hebben wij U als broeders lief.” De meningen van de Franse tak der Waldenzen en hun bezwaren tegen Luther leken de overhand te krijgen; zij wendden zich van de Lutheranen af en keerden zich meer tot de Reformatie in Frankrijk en Zwitserland. Dit werd verkregen op een Synode, die na het bezoek aan de Zwitserse Reformatoren voor alle Waldenzen werd bijeengeroepen op de weide van Cianforan in het jaar 1532. Men riep ook de „Barbi” uit het verre Apulië op en enige Reformatorische Theologen uit Zwitserland werden eveneens uitgenodigd. Het aantal van hen, die aan deze oproep gevolg gaven, was zo groot, dat er geen gebouw was, dat groot genoeg was om allen te bevatten. Zij moesten dan ook in het dorp Angrogna onder de blote hemel in de schaduw van kastanjenbomen op de weide van Cianforan vergaderen.

Uit Zwitserland waren drie vertegenwoordigers verschenen: W. Farel uit Neuenburg, A. Saurier uit Payerne en P. Robert, genaamd Olivetan, uit Noyon. Deze laatste was een neef van Calvijn.

De bijeenkomsten, waarin men de verklaringen van Oekolampad en van Bucer onderzocht, duurden van 12 tot 18 september 1532. De gedachtenwisseling droeg een bewogen en zeer levendig karakter. Het was Farel met zijn vurige blik en zijn geweldige stem, die het terrein beheerste. Aan het eind van de bijeenkomsten werd een geloofsverklaring opgesteld. Bij de stemming daarover gingen alleen twee Barbi met de geloofsverklaring niet akkoord, handhaafden hun oppositie en vertrokken naar Bohemen.

Deze geloofsverklaring droeg aanzienlijk bij tot een verheldering van hetgeen men op grond van het Evangelie beleed en de boodschap der genade werd in al haar diepte en breedte nog des te beter verstaan. Wij laten hieronder enige artikelen van de 24 punten van deze geloofsverklaring volgen:

artikel 5 — de oorbiecht is niet van God geboden. De christen biecht voor God.

artikel 6 — op zondag kan, zoals wij in de Evangelien lezen, zonder zonde gewerkt worden. Niettemin zullen wij de arbeid op die dag onderbreken uit liefde tot de ondergeschikten en om voor het Woord Gods tijd te hebben.

artikel 10 — Het is de Christen niet toegestaan zich op een vijand te wreken, op enigerlei manier. Deze aanwijzing blijkt duidelijk uit de woorden van Jezus in Mattheus 5.

- artikel 13 — Het huwelijk is voor geen enkele stand verboden. Hetzelfde zeggen ook de artikelen 14 tot 16.
- artikel 17 — Het nemen van rente is niet in ieder geval verboden, in zoverre de naaste er geen schade door lijdt. Hetzelfde stelt ook artikel 18.
- artikel 19 — Wie gered wordt, werd voor de grondlegging der wereld uitverkoren.
- artikel 21 — Wie de vrije wil leert, loochent de uitverkiezing en de genade Gods.
- artikel 22 — De dienaren des Woords zullen hun woonplaats niet veranderen, of het moet zijn tot groot voordeel van de Kerk.
- artikel 23 — Dat de dienaren des Woords iets hebben tot onderhoud van hun gezinnen, is niet in strijd met een apostolisch leven.

Deze Synode van Cianforan nam nog andere belangrijke besluiten. Zij besloot tot het laten drukken van een nieuwe Franse bijbelvertaling. Tot dekking van de drukkosten brachten de Waldenzen 500 Gouden talers bijeen. Zoals wij reeds eerder vermeldden, zette zich de neef van Calvijn Olivetan, in een afgelegen Waldenzer dorp in de Vallei der Waldenzen aan dit grootse werk van de bijbelvertaling, waarmee hij van 1533 tot 1535 bezig was. Deze bijbelvertaling verscheen met als aanduiding van herkomst: „uit de Alpen, 15 febr. 1535”. In het aangrijpende voorwoord schrijft hij aan alle kerken der Reformatie: „Het volk, dat U dit geschenk overhandigt, is meer dan 300 jaren, dat dominee Giovanni Broc hen die bij De mensen gebruikten hun naam als scheldwoord. Niettemin is het het ware, geduldige volk, dat met geloof en liefde in stilte tegen iedere aanval standhield. Herkent U het? Het is Uw broeder, die, als Jozef, zich niet langer kan inhouden, maar zich aan U bekend moet maken.”

Deze bijbelvertaling werd in 1535 in Neuenburg gedrukt en beleefde binnen de eerste 65 jaren niet minder dan 50 herdrukken.

Een verder belangrijk besluit van de Synode van Cianforan was, dat in de plaats van de bijeenkomsten zo nu en dan van de „Barbi” op afgelegen plaatsen in het verborgen, er moest komen een regelmatige, publieke godsdienst-

oefening.

Nadat enige dominees in Geneve waren opgeleid en van daaruit steeds meer nieuwe krachten Italië binnenkwamen, kon eindelijk in 1555 een begin worden gemaakt met het beleggen van publieke godsdienstoefeningen. Op 15 augustus 1555 kwamen er zoveel gelovigen samen in Angrogna om het Evangelie te horen, dat dominee Giovanni Broc hen die bijeengekomen waren moest uitleiden uit de besloten ruimte naar een weide in de nabijheid, waar hij in de open lucht het Woord bediende. Dat gaf de gelovigen van Angrogna aanleiding tot de bouw van twee kerken op hun gebied, één in Serre, niet ver van de weide van Cianforan, en de andere in Angrogna, een 1,5 km lager. Een derde kerk werd gebouwd in Ciabbas, ongeveer 2 km beneden Angrogna voor de broeders van S. Giovanni, die het niet aandurften in hun dorp, dat dicht bij de laagvlakte van Piemonte lag, een kerk te bouwen. De vierde kerk van het jaar 1555 verscheen tenslotte aan het bovendeel van Torre-Pellice in Coppieri.

Hierop volgden spoedig vele andere, zodat men in 1557 reeds 12 dominees met een vaste standplaats had. Een ware zendingsijver kwam over de gelovigen. In de dalen van Piemonte en in de dicht daarbij zijnde laagvlakte telde men spoedig meer dan 30 predikanten en ongeveer 30.000 kerkleden. Zo was, ondanks het woeden van Satan en zijn trawanten, de kerk, die trouw bleef aan het Evangelie, niet ondergegaan in bloed en tranen, maar zij was bewaard gebleven als een opgericht teken en een bevestiging van de betrouwbaarheid van het Woord van haar Heer uit Mattheus 16 : 18, dat de poorten van het dodenrijk — dat eeuwenlang zijn muil wijd had opengesperd om de bij het Woord volhardende Waldenzen te verslinden — de op de petra van het levende Woord gebouwde gemeente niet hadden kunnen overweldigen.

P. Groen

P.S.:

Een volgend maal publiceer ik een artikel over de „Vicing van het eerste eeuwfeest van de Evangelische Waldenzen-kerk van Rio Marina op Elba in Italië.”

Het is een gebouw van deze kerk, waarvoor wij met elkander f 1.200,- hebben overgemaakt voor de dringend nodige restauratie. Het artikel van de hand van Ds. G. Mathieu te Rome is voor de lezers van ons blad geschreven en naar ik aanneem vertaald door Prof. Soggin te Rome, die onze taal geheel machtig is, zoals U zult zien. Zijn moeder is, zoals ik reeds eerder schreef, 'n Nederlandse.

Van velerlei nood

Men hoort soms de opmerking dat in onze tijd, de tijd van de grote welvaart, en vooral van de welvaartsstaat, de diakonale zorg niet meer zo noodzakelijk is als dat in vroeger dagen het geval was.

Wanneer men dit zegt bedoelt men daar meestal mee te zeggen dat de diakonale zorg zoals deze **door de diakonen** in praktijk wordt gebracht minder nodig is dan vroeger. En dan denkt men bij die zorg speciaal aan die welke bestaat in het verlenen van **finantiële steun**.

* * *

Het is de moeite waard zich even op die opmerking en de achtergronden daarvan te bezinnen.

Want in en achter die opmerking ligt inderdaad heel veel.

Vooreerst wel dit dat de diakonale zorg zoals deze in de gemeente van Christus in praktijk moet worden gebracht alléén of in ieder geval voor het grootste deel **een zaak van de diakonen** is.

Ja, dat leeft veelal in de gemeente: de „diakonie”, de diakonale zorg, dat is een zaak van de diakonen! Daar hebben „gewone” gemeentelieden niet zo veel mee te maken. Daarvoor hoeven deze alleen maar wat geld bij elkaar te brengen.

wordt — moet altijd en in de eerste plaats zijn een **persoonlijke** hulp, een **persoonlijke** zorg, een zichzelf geven in liefde met alles wat men kan en heeft om de bestaande nood te lenigen.

Zeker dan komt het ook vaak, zelfs meestal, tot het geven van geld, het verschaffen van wat men tegenwoordig noemt „materiële zorg”. Maar dat is niet het eerste en niet het voornaamste! Neen, diakonale zorg is niet voor alles het verlenen van finantiële bijstand!

* * *

Maar behalve dit moet er nog iets over de genoemde opmerking worden gezegd. Het is namelijk ten enenmale onjuist dat er momenteel, ook in de kerk, minder nood, minder ellende zou zijn dan vroeger! Wie dat zegt kent zijn tijd en de mensen van deze tijd al wel zeer slecht. Zeker, aan geld is er meestal geen gebrek! Maar overigens is de nood, en juist ook die nood waarop de diakonale zorg zich moet richten, zonder twijfel veel groter dan vroeger.

Laat ik er hier alleen dit van zeggen dat blijkens een door de Regering ingesteld onderzoek in Nederland niet minder dan pl.m. 230.000 z.g. „probleemgezinnen” zijn. D.w.z. a-asociale gezinnen, gezinnen waarin allerlei conflict is, gezinnen die verwoest worden doordat er allerlei spanningen in optraden, gezinnen die in het snelle, verwarde en verwarrende leven van onze vertechniseerde samenleving zijn gedesorganiseerd.

En in onverbreekelijke samenhang hiermee is het aantal van hen die tot de z.g. „ontspoorde jeugd” behoren ook zéér groot, groter dan ooit. Het getal daarvan loopt in de tienduizenden. En onze kerken hebben daarin een „normaal” aandeel.

* * *

Ik wil op de nood van onze dagen hier nog wat nader ingaan.

En dan denk ik in de eerste plaats aan de „ouden van dagen”

Ieder kan weten dat de mensen in deze tijd veel ouder worden dan dat enkele tientallen jaren geleden het geval was. In het begin van deze eeuw werd in ons land een man gemiddeld 51 jaar oud en een vrouw ruim 53 jaar. Op het ogenblik zijn die getallen 72 en 74!

Ten gevolge van deze leeftijdsverhoging geschiedt er nu tweërlei.

Vooreerst neemt het aantal ouden van dagen — dat wil zeggen mensen boven de 65 jaar — van jaar tot jaar en absoluut en relatief enorm toe. In 1950 waren er ongeveer 770.000 van deze ouden van dagen — 7,7% van de bevolking. Nu is dat aantal reeds meer dan één miljoen — 9,4% van de inwoners van ons land! En over vijftien jaar zal dat 1,5 miljoen zijn — 11,1% van al de Nederlanders. Het aantal en het percentage van hen die ouder dan 65 jaar zijn wordt zo steeds hoger!

Maar in onlosmakelijk verband met deze toename van het bejaarde deel van de bevolking van ons land zien we nu ook nog iets anders gebeuren.

Het is dit, dat van deze bejaarden een steeds groter wordend deel chronisch ziek, hulpbehoevend, dement is. Ten gevolge van betere sociale en hygiënische omstandigheden en vooral dank zij de vooruitgang van de medische wetenschap worden de mensen in onze tijd inderdaad veel ouder. Maar juist omdat de ouden van dagen in zoveel beter condities verkeren wordt het getal zwakken, gebrekkigen, geestelijk gestoorden ook voortdurend groter. Vroeger stierven juist deze veel eerder dan nu!

Men kan en moet nu speciaal ten aanzien van deze ouden van dagen, ook onder ons, van „nood” spreken. Wat bij een enquête, ingesteld door het Comité van de Centrale Diakonale Conferentie, daaromtrent aan het licht trad was ontstellend. De brieven welke het bestuur van het Geref. Bejaarden-Centrum te Bilthoven ontving openbaarden soms een onbeschrijflijke ellende. Er zijn heel veel ouden van dagen wier leven zwart ijs van zorg, verdriet, angst en eenzaamheid.

En het wordt zo weinig opgemerkt, Juist de grootste stakkers klagen dikwijls het

* * *

Maar daarbij komt nog wat.

In de genoemde opmerking ligt ook nog wat anders.

Dit namelijk dat de diakonale hulp die geboden wordt in de eerste plaats **finantiële hulp** moet zijn, dat in ieder geval in feite is.

Maar ook dit is een fataal misverstand. Zeker, het was vroeger helaas dikwijls zo, dat de diakonale hulp, zowel die welke door leden van de gemeente als die welke door de diakonen werd betoond, in hoofdzaak, of misschien zelfs wel alléén, in finantiële hulp bestond. Maar dit was een ernstige ontwaarding van die hulp. De echte, zuivere diakonale hulp in de kerk des Heren — door wie ze ook verleend

minst. Ze verkommeren, vereenzaamd, verdoft. Hulp, huishoudelijke en andere, is niet te verkrijgen. Met angst denken ze aan ziekte, gebrekkigheid en verdere onttakeling.

* * *

Een andere „nood” is die der jeugd.

Wij worden daarmee op zeer nadrukkelijke wijze geconfronteerd b.v. in de Gereformeerde Kinderbescherming.

Het is bekend uit de Jaarverslagen, dat de „kinderbescherming” met steeds meer kinderen — en dat wil natuurlijk ook zeggen: gezinnen — in contact komt. En dat komt zeker niet omdat de mannen en vrouwen van de Kinderbescherming er op uit zijn steeds meer werk te zoeken om daardoor „groter” te worden. Het kan bekend zijn dat de Kinderbescherming nooit iets doet dan alleen wanneer zij daartoe geroepen wordt. Bijvoorbeeld door ouders, predikanten, kerkeraden, diakenen.

Wat bij de kinderen met wie de Kinderbescherming zo in aanraking komt openbaar wordt is veelal zeer ernstig, soms verbijsterend. En deze kinderen komen zeker niet in de eerste plaats uit gezinnen die sociaal gezien tot de laagst geklasseerden behoren. Men zou soms vreemd opzien als men de namen van deze kinderen hoorde!

De „nood” van deze kinderen is nu bijna altijd in de eerste plaats de nood van de gezinnen waartoe ze behoren. Telkens weer staat men voor het ontroerende, dat er in gezinnen die uiterlijk beoordeeld zo „keurig” zijn, zoveel morele en geestelijke ellende heerst.

Wat daarbij ook weer zo heel dikwijls opvalt is dat deze nood door zo weinigen van de broeders en zusters, door predikanten en ambtsdragers, werd gezien. Hoe vaak waren de gezinnen waaruit deze kinderen voortkwamen vereenzaamd, geïsoleerd, vergcten, verwaarloosd. Als het wat minder „sociale” gezinnen betrof werden ze zelfs vaak gemeden. Van enige actieve „gemeenschap der heiligen” daarmee was veelal weinig sprake.

En om wat anders te noemen in verband met de jeugd: zijn we ons wel goed bewust wat het betekent dat speciaal de jeugd die de fabrieken intrekt dikwijls over veel geld beschikt, elke dag na half zes of zes uur, of in continubedrijven grote gedeelten van de dag, en steeds elke week twee gehele dagen vrij is? Vraagt men zich wel eens af welke problemen dit oproept? Men is toch niet klaar met het advies dat ik eens een wat buiten het leven staande dominé hoorde geven: Ze moeten maar gezellig in huis blijven en in de bijbel lezen?

* * *

Ik noemde maar iets.

Er zou nog veel meer te zeggen zijn.

Ik denk b.v. aan de weduwen. Beseft men wel werkelijk welk een taak deze vrouwen hebben, welk een zorgen, in welk een eenzaamheid ze leven? Ik hoorde onlangs dat er alleen reeds tot de Geref. Kerk te Kampen meer dan honderdvijftig weduwen behoren!

Dringt men wel eens in in het verdriet, de zorg, de nood van gezinnen waartoe geestelijk gestoorden - overspannenen, idioten, achterlijken, volslagen krankzinnigen behoren?

Het getal van deze stakkers wordt eveneens ook al weer ten gevolge van betere sociale, hygiënische en medische zorg, steeds groter!

Denkt men wel eens aan de velen van deze lijders, die in inrichtingen verpleegd worden en die zich soms zo diep bewust zijn van hun ellende?

Leeft men werkelijk mee in de zorg van de vele grote gezinnen? Beseft men wel hoe de moeders daarvan van dag tot dag voortzwoegen zonder rust, dikwijls ook zonder vakantie, omdat goede huishoudelijke hulp, ook al zou ze te betalen zijn tegenwoordig eenvoudig niet meer te verkrijgen is?

En waar moet men ophouden bij het noemen van de mensen-in-nood?

Er zijn er zo velen die het gejaagde, verwarde leven van onze dagen niet meer aan kunnen en daardoor met maatschappelijke en zedelijke ondergang worden bedreigd. Hoeveel mensen en gezinnen zijn er die, levend in de naamloze massa welke onze grote steden

bevolkt — die stenen woestijnen — ontworfeld, ontwricht worden en dreigen onder te gaan? Er zijn voorts gevangenen en ontslagen gevangenen. Er is de toenemende schaamtelosheid, grofheid, leegheid, het steeds wassende nihilisme van het moderne leven — ze manifesteren zich brutaal in geraffineerde perverse lektuur en films! — Er is de veelal verborgen huwelijksnood der duizenden, met ten gevolge van de slechte woningtoestanden en allerlei andere spanningen veroorzakende verhoudingen en toestanden. Er zijn onder ons ook de velen die gewond, geknauwd, gebroken zijn ten gevolge van de goddeloze ruzies en twisten in de kerk.

* * *

Misschien wel het meest ontroerende en beangstigende in deze velerlei nood is het feit dat zij door de naasten, de broeders en zusters, zo weinig wordt opgemerkt. Men loopt er langs heen. Men is er aan gewoon geraakt. Er is zo weinig de bewogenheid, het initiatief en de bekwaamheid om te helpen waar men dat nog kan en met de middelen waarover men nog beschikt.

Neen, dit niet zien van de nood behoeft ons niet te verwonderen. Dat is altijd al zo geweest. Men moet de klachten van de pioniers in het werk der barmhartigheid daarover maar eens lezen. Prof. Lindeboom heb ik er zelf nog over horen toornen dat de christenen geen besef konden opbrengen voor de name-loze ellende waarin de krankzinnigen een kleine eeuw geleden leefden. Toen duizenden wegstierven ten gevolge van de tuberculose, ja hele gezinnen daardoor ondergingen, was het christenvolk voor een sanatorium bijna niet in beweging te brengen. Sikkkel en de zijnen begonnen „Sonnevanc” te bouwen met f 500,- in kas! En er was een paar jaar voor gebedeld.

De Sabbat

II

Maar nu Exodus 16!

Tegen de mening dat de sabbat dateert van de wetgeving op Sinaï gesproken wordt kunnen aanvoeren dat reeds voor het verhaal van de wetgeving op Sinaï gesproken wordt van de sabbat, te weten in Exodus 16. Daar wordt n.l. verhaald dat de Israëlieten op de zesde dag tweemaal zoveel manna moesten inzamelen als op de andere dagen en daarvan voor de zevende dag moesten bakken en koken, omdat het op die dag sabbat was. Ex. 16 : 23, 25, 26, 29. Dat is ook zo. Maar dat was toen ook voor het éérst zo. Toen is de sabbat ingesteld. En wie dus héél secuur wil zijn mag dus wel zeggen dat de sabbat strikt genomen niet bij de sinaïtische wetgeving, maar komt daarvoor is ingesteld en daarna een blijvende plaats kreeg in de wet. Zo staat het ook met de doop. Die was er voordat Christus haar instelde: reeds Johannes doopte. Toch zal men niemand van onjuistheid betichten wanneer hij zegt dat de doop berust op de inzetting van Christus in Mattheus 28 : 19. En zo mogen we dus blijven zeggen, ondanks de verordening op het inzamelen van het manna in Exodus 16: de sabbat dateert van de wetgeving op Sinaï. Wil een oversecure broeder dóórvechten en zeggen: néén, maar van kort vóór die wetgeving, dan antwoorden we: „Maar indien het er iemand om te doen is gelijk te hebben, wij hebben zulk een gewoonte niet, en evenmin de gemeenten Gods”. I Cor. 11 : 16.

De sabbat voor Israël alléén

Vóór de israëlitische periode in de kerkgeschiedenis was er nog geen sabbat.

En er is geen sabbat meer na die israëlitische tijd.

Israëls „sabbatten”

De israëlitische sabbat, de zevende dag der week, de wekelijkse rustdag, stond niet

En zo is het ook nu. Men ziet veelal de nood niet waarin veel broeders en zusters, oude en jonge thans verkeren. Een vader van een idioot kind dat in een inrichting werd verpleegd vertelde me eens dat de ouderlingen gedurende een reeks van jaren bij het huisbezoek nooit naar het kind hadden gevraagd en er ook bij het huisbezoek nooit over hadden gesproken. Een meelevende zuster die meer dan vijf en twintig jaar weduwe was had buiten het jaarlijkse huisbezoek-van-een-kleinuur vijfmaal een ambtsdrager in haar huis gezien. Een paar ouders die op zeer tragische wijze een kind verloren hadden, zagen na de begrafenis in jaren geen domine! Bij de Kinderbescherming hebben we het beleefd dat een paar demente ouders — ze hadden een flink getal kinderen — met de ban uit de kerk werden verwijderd! Toen deze ouders tenslotte uit de ouderlijke macht werden ontzet wilde de rechter de kinderen — begrijpelijk! — niet onder de voogdij van de Gereformeerde Kinderbescherming stellen! Ze kwamen onder de zorg van een „neutrale” instelling!

Er schuilt in dit niet zien van de nood uiteraard meestal geen boos opzet. We hebben daarin veelmeer te doen met gewenning, sleur, onachtzaamheid, het niet werkelijk inleven in de nood van de naaste. Maar desalniettemin is het een ernstig verzuim. En de gevolgen ervan zijn heel dikwijls verschrikkelijk!

Het zou een zegen zijn als de enorme hoeveelheid tijd, energie en geld die, heel vaak tevergeefs, aan allerlei dwaze kerkelijke twisten wordt besteed werd aangewend tot heil van de broeders en zusters die het in dit leven moeilijk hebben en die door God zelf op onze weg worden geplaatst opdat Hij ze door ons helpen zou.

C. V.

op zichzelf, maar behoorde tot de sabbatten. Er wordt n.l. van de sabbat ook in het meervoud gesproken. Zo b.v. in Ezechiël 20 : 20, waar de HEERE zegt: Heiligt mijn sabbatten. Daarbij is niet uitsluitend te denken aan de telkens weerkerende „zevende dagen”, vier in de maand en zó veel in het jaar, maar ook aan Israëls feesten. In Ezechiël 44 : 24 wisselt dat „sabbatten” af met „feestgetijden”. Daar wordt van de priesters gezegd: „mijn wet en mijn inzettingen zullen zij op al mijn feesttijden onderhouden en mijn sabbatten zullen zij heiligen”. Zo lezen we ook in Leviticus 26: „Mijn sabbatten zult gij houden en mijn heiligdom ontzien, ik ben de HEERE”. En daar slaat dat „sabbatten” kennelijk terug op al de in het voorafgaande genoemde heilige feesttijden: het paasfeest, het pinksterfeest, de loofhutten, de verzoendag, het sabbatjaar en het jubeljaar. Zo heet de verzoendag, die op de eerste dag van de zevende maand gehouden moest worden „een sabbat”. Lev. 23 : 32.

Pascha

Ook deze feesttijden waren uitsluitend voor Israël. De vreemdeling was uitdrukkelijk uitgesloten van het eten van het paasoffer. Dat pascha was niet alleen een herinnering aan de verlossing uit Egypte, maar ook een vóór-teken en vóór-beeld van de dood van het ware Paaslam, Christus. Hij is op het paasfeest gestorven en met zijn dood en opstanding heeft het pascha van Israël uitgediend. Wij kennen geen paasweek meer, geen paasmaal en geen paasdag: nu de zaak is gekomen, nu heeft het vóór-teken en het vóór-beeld zijn dienst gedaan. Dat is geen verarming, maar verrijking. „Want ook óns Pascha is voor ons geslacht, n.l. Christus”. En de apostel voegt daaraan toe: „Laat ons daarom feestvieren, niet met oud zuurdeeg, noch met zuurdeeg van slechtheid en boosheid, maar met het ongezuurde brood van reinheid en waarheid”. I Cor. 5 : 8. Voor ons is het schaduwwachtige israëlitische paasfeest voorbij en vervuld in Christus. Daarom geen **paasdag** meer, maar een **paasleven**.

Verzoendag

Niet anders staat het met de dag der verzoening. Wat op Israëls verzoendag werd voorafgebeeld door de hogepriester, die met het bloed der verzoening binnenging in het Heilige der heiligen om het bloed der verzoening te brengen op de ark des verbonds; dat is vervuld door Christus toen deze zijn bloed bracht op de ark des verbonds in de hemel. Hebr. 9. En nu de ware verzoening er is vieren we ook geen verzoendag meer, maar leven we in de tijd der verzoening: we zijn „eens voor altijd geheiligd door het offer van het lichaam van Christus”.

Jubeljaar

Zo is het ook met het jubeljaar.

In het jubeljaar bijvoorbeeld werden in Israël de slaven vrijgelaten en keerde uit armoede verkocht bezit aan zijn verarmde bezitters terug. En wat daardoor werd afgebeeld kwam door Christus: ook maatschappelijke, en economische verlossing door het evangelie. Dat bleek toen de Here Jezus in Nazareth de profeet Jesaja las: „De Geest van de Here HEERE is op mij, omdat de HEERE mij gezalfd heeft; Hij heeft mij gezonden om een blijde boodschap te brengen aan ootmoedigen, om te verbinden gebrokenen van hart, om voor gevangenen vrijlating uit te roepen en voor gebondenen opening der gevangenis; om uit te roepen een jaar van het welbehagen des HEEREN . . . . .” 61 : 1 en volg. Toen heeft de Here Jezus gepredikt dat wat in elk vijftigste jaar werd aangekondigd nu was gekomen. En nu dat er is en wij onder het evangelie leven nu moeten wij niet meer eenmaal in de vijftig jaren, maar elke dag recht doen: geen slaven meer houden en een zakenman, die dreigt te verarmen redden van de ondergang.

De sabbat óók uitgediend

En wat van Israëls sabbatten geldt, dat geldt ook van de wekelijkse sabbat: die heeft zijn dienst gedaan.

We vieren die niet meer.

We lezen dat nog wel elke zondag in onze samenkomsten: Gedenk de sabbatdag, dat ge die heiligt; zes dagen zult ge arbeiden en al uw werk doen, maar de zevende dag is de sabbat van de HEERE uw God, dan zult gij geen werk doen. . . . .”, maar als wij Mozes lezen in onze synagogen, dan ligt er niet, als bij de Joden, een deksel op ons hart. 2 Cor. 3 : 15. Want wij weten dat die oud-testamentische sabbat in Christus is vervuld. En wij vieren die dag niet meer.

Het zou misschien voor de gemeente wel eens nuttig zijn als we bij de voorlezing van de tien geboden het vierde gebod aldus lezen:

„Gedenk de zaterdag, dat gij die heiligt. Van zondag tot en met vrijdag zult ge arbeiden en al uw werk doen, maar de zaterdag is de dag van de HEERE uw God. Dan zult gij geen werk doen. Gij noch uw zoon, noch uw dochter, noch uw dienstknecht, noch uw dienstmaagd, noch uw vee enzovoorts”.

Dan zou de gemeente misschien scherper dan nu horen: dat doen wij niet. Wij gedenken de zaterdag niet om die te heiligen.

Is de sabbat verplaatst?

De sabbat heeft zijn dienst gedaan.

En de sabbat heeft afgedaan.

Op dit punt is er in de kerk nog wel misverstand. Dit n.l. dat de sabbat zou verplaatst zijn van de zevende naar de eerste dag der week. Naar de goede regel dat „wie breekt, betaalt” en „wie beweert, bewijst” zouden we billijkerwijs het bewijs mogen verwachten van degenen, die het zo stellen.

We zullen op dat bewijs niet wachten.

Want dat bewijs is niet te leveren.

Het staat wel vast dat de eerste dag der week onder de gelovigen al spoedig in ere geweest is. De apostel Paulus drong er bij de gelovigen in Corinthe op aan de gaven voor de Jeruzalemse armen elke eerste dag der week weg te leggen. De apostel zegt niet waarom dat uitgerekend op de eerste dag der week gebeuren moest. Ook gebruikt hij niet

de benaming „de dag des Heren”. Nog minder zinspeelt hij op een samenkomst der gemeente. Integendeel — hij zegt juist dat ieder thuis iets wegleggen moet. Dat dat gebeuren moet op de eerste dag der week wettigt hóógstens het vermoeden dat deze eerste dag der week reeds in Corinthe in ere gehouden werd omdat het de dag van 's Heren opstanding was. Maar in geen der apostolische brieven wordt van een bijzondere godsdienstige viering van deze eerste dag der week gesproken, nog minder daarop aangedrongen.

Slechts op één plaats wordt van de dag des Heren gesproken. Dat is in Openbaring 1 : 10. En dat gebeurt op een opvallende wijze. In het nieuwe testament wordt dikwijls van de Dag des Heren gesproken. Maar dan ziet dat altijd op de Dag van Christus' wederkomst. En er staat dan in het grieks: „hè hèmèra tou Kuriou”, de dag van de Kyrios - van de Here (Jezus). Maar in Openbaring 1 : 10 staat niet: „hè hèmèra tou Kuriou”, maar „des Heren” is hier aangegeven door een van Kyrios afgeleid bijvoeglijk naamwoord: „hè kuriakè hèmèra”, wat wij nog het best zouden kunnen weergeven met: „de Kyriosdag”, zoals wij ook spreken van „koninginnedag”. Het duidt op een aan de Here Jezus Christus gewijde dag. En dat is ongetwijfeld de dag van zijn herrijzenis geweest.

Maar ook uit Openbaring 1 : 10 mogen we niet de conclusie trekken dat er op die „Kyriosdag” niet werd gewerkt en dat hij publiek werd gevierd en dat hij bij uitstek de dag van de samenkomsten der gemeente was. Deze Schriftplaats leert ons niet meer dan dat de christenen de 1e dag eerder als de dag (van) des Heren (opstanding) en dat hij daaraan, reeds toen Johannes op Patmos was, zijn naam dankte, de Kyriosdag, de kyriakè hèmèra, straks in het latijn: de dies dominica van de romeinse wereld. En dat „dies dominica” hoort ge vandaag nog terug in het itali-

aanse Domenica, in het spaanse Domingo en in het franse Dimanche. In onze taal behield hij zijn heidense naam: de zondag. Jammer. Wij kunnen er echter als christenen bij denken: dag-van-de-Zon der gerechtigheid. Want die is opgegaan op de morgen van Christus' verrijzenis.

Maar deze dag is niet de sabbat, heeft ook niet het karakter van de sabbat. De sabbat is met heel het Horebverbond voorbij. In dit verband is het ook van belang op te merken dat Petrus Datheen bij de vertaling van onze catechismus uit het Duits het woord „sabbat” in de tekst heeft ingesmokkeld. De Duitse tekst heeft: „dass . . . ich, sonderlich am Freiertag, zu der gemeente Gottesfleissig komme . . . .”. De Latijnse tekst heeft: „utque eo cum alliis, tumpraecipue festis diebus studiose coetus dirinos frequentem . . . .”. Geen van beide teksten heeft hier het woord sabbat. Datheen's vertaling wel: „dat . . . ik in zondeheid op de sabbat, dat is op de rustdag”. Of Datheen daarmee bedoelde te zeggen: onze tegenwoordige vierdag of rustdag heeft het zelfde karakter als de sabbat is interessant, maar niet van confessioneel belang. We leggen de belijdenis uit naar de Schrift. In de Emdense uitgave van de catechismus ontbreekt „op de sabbat, dat is”.

En de Schrift kan geen nieuwtestamentische sabbat. „Paulus leert (Col. 2 : 16), dat de christenen niet geoordeeld moeten worden in de onderhouding van de sabbat, omdat hij de schaduw is van een toekomstige zaak. Daarom vreest hij, dat hij onder de Galaten tevergeefs gearbeid heeft omdat zij de dagen nog onderhielden (Gal. 4 : 10, 11). En in de brief aan de Romeinen (14 : 5) beweert hij dat het bijgelovig is wanneer men onderscheid maakt tussen de ene en de andere dag.” Calvijn. Institutie. II, 8, 33.

(Wordt vervolgd)

G. Visee.

Mensen op zondag

(II)

Het rapport „Mensen op Zondag”, van de Rijksdienst voor het Nationale Plan, betrof ook de sociale status van de kerkbezoekers in haar onderzoek. Zoals reeds is gezegd zijn ca. 15.000 personen ondervraagd. Vanzelfsprekend is men daarbij niet willekeurig te werk gegaan, maar heeft rekening gehouden met de landelijke percentageverhouding van de verschillende beroepsgroepen. Het aantal arbeiders, dat werd ondervraagd lag dus vele malen hoger dan b.v. van de bedrijfshoofden en er zijn meer lagere, dan hogere employe's in het onderzoek betrokken.

Om verschillende redenen — die wél in het rapport vermeld zijn, maar hier niet ter zake doen — is men bij de volgende tabel vrijwel dezelfde beroepenschaal gaan hanteren als het Centraal Bureau van de Statistiek. De gegeven cijfers zijn dus de percentages van elke beroepsgroep afzonderlijk.

Tabel betreffende kerkbezoek naar beroep op zondagmorgen voor de gemeenten Amsterdam, Rotterdam, Hilversum en Zaandam, in procenten:

Arbeiders	17.8
Bedrijfshoofden	18.3
Winkeliers	27.8
Hogere employe's plus vrije beroepen	23.6
Lagere employe's	27.8

Voor de lezer die geen raad weet met de sociografische benamingen van de beroepsgroepen willen wij opmerken, dat onder „arbeiders” in het algemeen wordt verstaan de ongeschoolde, geschoolde en geoefende loontrekken.

De groep van „Lagere employe's” wordt gevormd door: beambten, lager bedrijfskader en geschoold technisch en administratief personeel. De hogere employe's tenslotte zijn de hogere beambten en ambtenaren en het meestal academisch gevormd stafpersoneel.

Het is wel interessant, dat deze tabel de uitkomst van verschillende eerder gehouden enquêtes op dit terrein bevestigt.

Er mag dan verschil zijn in de hoogte van de percentages de onderlinge verhoudingen t.a.v. de kerkelijke interesse bij de verschillende standen, zijn bij elke enquête vrijwel gelijk. Zij wijzen allen in dezelfde richting, n.l. dat bij de middenstand veruit de grootste kerkelijke belangstelling en trouw is.

Immers, zoals de winkeliers de tussen- of middenstand vormen tussen fabrikant en verbruiker, zo is de groep van lagere employe's de sociale middenstand tussen bedrijfsleiding en arbeiders.

Eén van de organen, die zich eveneens met deze status-onderzoekingen heeft ingelaten is het Gereformeerd Sociologisch Instituut.

Prof. Schippers geeft in: „De industrialisatie en ons volk” van de onkerkelijkheid bij de onderscheiden beroepsgroepen de volgende cijfers. (bl. 235).

Onkerkelijkheid bij verschillende beroepsgroepen in procenten.

Industrie-arbeiders	23.2
Losse werkl., haven- en transportarb.	32.0
Vrije beroepen	33.9
Bedrijfshoofden	23.2
Kantoorpersoneel	23.3

Het eerste, dat bij deze cijfers opvalt is, dat het percentage onkerkelijken hier veel hoger ligt dan bij de officiële volkstellingen en de opgaven van het C.B.S., die in hetzelfde tijdvak het aantal onkerkelijken nog beneden 20 procent houdt.

De oorzaak van dit nogal grote verschil zal wel liggen in het feit, dat het C.B.S. het onkerkelijkheidspercentage van het gehele land neemt, waarbij Zeeland, Noordbrabant en Limburg het totaalcijfer drukken, terwijl de andere enquêtes meestal in andere provincies plaatsvonden.

Hoe groot die onderlinge verschillen zijn leert het volgende staatje.

Percentage onkerkelijken per provincie. (Stat. Zakboek, uitg. De Haan Utrecht).

Provincie	1930	1947
Groningen	21.5	27.0
Friesland	23.2	23.4
Drenthe	11.3	13.0
Overijssel	11.7	13.4
Gelderland	6.1	7.4
Utrecht	11.6	13.9
Noordholland	28.5	34.2
Zuidholland	16.4	21.1
Zeeland	6.2	6.6
Noordbrabant	1.1	1.5
Limburg	1.0	1.3
Amsterdam	34.8	45.2
Rotterdam	22.1	31.3
Den Haag	23.3	27.4
Utrecht	16.4	17.7
NEDERLAND	14.4	17.0

Randstad Holland, waarop de cijfers van „Mensen op Zondag” betrekking hebben heeft echter ook in deze cijfers van het C.B.S. de meeste onkerkelijken, dus zullen de percentages die wij in de eerste tabel van dit artikel gaven er niet zo erg veel naast zijn. Wel moet er rekening mee worden gehouden, dat deze cijfers dateren van rond de jaren vijftig. Meer recente cijfers wijzen uit, dat het proces van ontkerkelijking niet tot staan gekomen is.

Nu moet men met het trekken van conclusies uit de cijfers van deze tabellen terdege rekening houden met factoren, die niet in de cijfers zijn, of konden worden verdisconteerd.

De cijfers wijzen b.v. uit, dat de onkerkelijkheid onder de arbeiders het grootst is en het kerkbezoek het geringst. Daaruit mag echter niet de conclusie worden getrokken, dat dus de arbeidersgroep in de kerk het slechtst vertegenwoordigd is. De kwantitatieve grootte van de arbeidersgroep tegenover de andere groepen, zorgt er voor, dat, naar de cijfers van het G.S.I. uitwijzen, ca. 40.5% van de leden der synodaal Gereformeerde Kerken tot de arbeiders gerekend kunnen worden.

Wel verschaffen de cijfers ons meer licht

over het verschijnsel, dat in vrijwel alle kerken de middengroep en middenstand in de kerkelijke ambten en functies zeer sterk domineert. Van een evenredige vertegenwoordiging in deze ambten en functies is geen sprake. Driekwart van de kerkelijke ambtsdragers behoort tot de middengroep en de arbeidersgroep is vertegenwoordigd in een percentage, dat tussen de 15 en 20% ligt. Het zou dwaas zijn om voor de kerk evenredige vertegenwoordiging van standen als ideaal te stellen. Maar aan de andere kant: als, laten wij gemakshalve het lelijke woord maar gebruiken, als de „leiding” van de kerken zo lang en zo uitdrukkelijk berust bij één bepaalde groep of stand, dan kan het niet anders of de kerken krijgen in hun optreden naar buiten en naar binnen een typisch middenstandskarakter. Bij Rome wordt dit nog gecompenseerd door de omstandigheid, dat van de theologische studenten een behoorlijk deel uit het arbeidersmilieu stamt. Bij de Gereformeerden telt men onder de theologische studenten slechts enkele arbeiderszonen.

Wie de kerkelijke pers zoveel als mogelijk is bijhoudt, moet het wel opvallen, dat de redacties zo goed als geen praktische voorlichting (kunnen?) geven over de concrete problemen, waarmede toch meer dan 40 procent van de kerkleden heeft te worstelen.

In de predikanten-redactionele wereld van de Gereformeerden, zegt prof. Schippers, blijkt wel heel duidelijk de overmatig sterke milieu-invloed van de middengroep. De emancipatie van de arbeidende stand, die zich nu manifesteert in het meer dan voorheen delen in de welvaart, wordt doorgaans negatief geïmponeerd.

Dit alles heeft — hoe interessant ook — slechts zijdelings met „mensen op zondag” te maken.

Maar als de cijfers onmiskenbaar bewijzen, dat de onkerkelijkheid juist onder de arbeiders het grootst is en het sterkst toeneemt. Als de cijfers even onmiskenbaar laten zien dat het kerkbezoek het laagst is in de typische industriesteden, dan mag wel eens worden overwogen of een van de oorzaken niet kan liggen in de omstandigheid, dat de kerken traditionele middenstandskerken zijn geworden.

Jac. Wijnands

oud en eerbiedwaardig aanzien te geven.

Deze ideeën over de „ontwikkeling” van Israëls godsdienst berusten op de evolutie-theorie. Sinds in de vorige eeuw deze moderne Bijbelwetenschap opkwam heeft zij heel wat wijzigingen ondergaan, maar het grondpatroon is toch hetzelfde gebleven. En zij is en blijft gangbaar in de wetenschap van het Oude Testament, hoezeer ook van verschillende zijden argumenten ertegen zijn aangevoerd.

In Roomse kring is al jaren aan de gang een beweging, die wel wordt genoemd „la théologie nouvelle” (de nieuwe theologie). Zij wordt vooral voorgestaan door de Franse Roomsen maar vindt ook elders haar vertegenwoordigers. Aan de ene kant wil zij vasthouden dat de Bijbel, dus ook het Oude Testament, openbaring Gods is, aan de andere kant wil zij de vruchten plukken van het moderne Bijbelonderzoek. In Roomse kring worden, nu een pauzekeuze voor de deur staat, de kansen afgewogen: wie zal het worden? wat voor iemand zal het worden? zal hij komen uit de conservatieve hoek, die van vernieuwing weinig of niets weten wil? of zal hij een voorstander zijn van de vernieuwing? of ook: zal hij een gematigde figuur wezen, tussen de partijen in staande?

De schrijver van het onderhavige boek probeert een verzoening tot stand te brengen tussen het officiële Roomse Bijbelgeloof en het moderne Bijbelonderzoek. Een boek schrijven over Israëls godsdienst in een reeks „De godsdiensten der mensheid”, stelt hij eerst nadrukkelijk vast dat men zich wachten moet voor „de misvatting alsof Israëls godsdienst zonder meer optelbaar zou zijn bij andere godsdiensten, als één van de vele”. Hij wil het eigen karakter van Israëls godsdienst handhaven. Israëls godsdienst past niet „in de gewone schema's der vergelijkende godsdienstwetenschap: God heeft in de wording en lotgevallen van Israël de hand gehad op een wijze die ver uitgaat boven de gewone loop der dagelijkse voorzienigheid krachten welke de Schepper van hemel en aarde het lot van alle volkeren bepaalt en het hart der koningen in zijn hand draagt”. En verderop spreekt hij van het mysterie dat Israël is. Hij noemt dan het rationalisme, dat brak met het geloof in de Bijbel als openbaring Gods, en tekent vervolgens de situatie aldus: „Voorlopig (dat is dus na de opkomst van het moderne onderzoek) miste men het mysterie helemaal niet. De vloed van nieuwe gegevens die juist toen kwam opzetten, maakte de Bijbel heel wat boeiender als menselijk dan als goddelijk document. Meer lettend op de personen dan op de systemen, mogen we achteraf zeggen, dat het rationalisme wellicht minder onredelijk zou zijn geweest, indien de toenmalige „gelovige” schriftverklaring wat redelijker geweest was. Maar het omgekeerde kon ook wel eens waar zijn: de felle polemiek tussen de levensbeschouwelijke a priori's (principiële uitgangspunten) leidde over en weer tot uiterste standpunten, tot een geforceerde interpretatie en zelfs een scheve voorstelling van het a posteriori (het achteraf gegevene) der feiten, de enige ruimte waarin men elkaar had kunnen verstaan. Dat leed is nu geleden. Al blijft er een wezenlijk verschil van opvatting waar het gaat om de diepste en laatste verklaring der gegevens, in de vaststelling en reconstructie van het feitelijk gegeven zelf kan men elkaar dikwijls vinden en is men bereid van elkaar te leren. Israël is ontdekt als oudoosters volk, en het Oude Testament als de nationale literatuur van dat volk, dus als oudoosters boek. Veel wat men vroeger als specifiek bijbels had beschouwd en dus gemakkelijk aan Openbaring toeschreef, bleek nu van algemeen-semi-tisch karakter. Het geloof in de Bijbel moest een aanzienlijk genuanceerde formulering en toepassing krijgen, men moest het op een nieuwe manier leren denken. . . . . Na een halve eeuw bijbelstrijd werd in de dertiger jaren een zeker evenwicht bereikt. De nieuwe gegevens waren genoegzaam verwerkt en een samenhangende, het hele terrein omvattende nieuwe exegese was gegroeid”.

Deze „nieuwe exegese” brengt de schrijver tot een uitspraak als de volgende: „Er zijn brave lieden die voor het eerst horen, dat niet alles in het Oude Testament even historisch is en dat menig meesterlijk verteld de-

Rooms-Katholieke Schriftbeschouwing

De redactie verzocht mij een bespreking te geven van het boek „De godsdienst van Israël” door H. Renckens S. J., verschenen in de serie „De godsdiensten der mensheid” onder hoofdredactie van Prof. Dr. J. P. Michels O.P., uitgave van J. J. Romen en zonen te Roermond en Maaseik.

Dit boek is een duidelijk specimen van de Schriftbeschouwing, die in Rooms-Katholieke kring hoe langer hoe meer opgeld doet, en waarover sinds het einde van de vorige eeuw heel wat strijd is geweest. In die strijd, waarin verschillende pausen hun gezaghebbend woord hebben doen horen en die ook op het door paus Johannes XXIII bijeengeroepen concilie is voortgezet, ging en gaat het om de vraag of, en zo ja in hoeverre, de resultaten van het moderne Bijbelonderzoek kunnen worden ingepast in de leer van de onfeilbaarheid der Schrift, die toch ook door de Rooms-Katholieke kerk wordt beleden. In zijn „Het probleem der Schriftcritiek” heeft Dr. G. C. Berkouwer een uitvoerig hoofdstuk gewijd aan „Rome en de Schriftcritiek”, waarin hij concludeert dat Rome, hoewel de onfeilbaarheid der Schrift handhavende, toch heel veel vrijheid toelaat, en dat Rome dit laatste kan doen, omdat voor haar tenslotte niet het gezag der Schrift maar het gezag der kerk boven alles gaat. De kerk spreekt tegenover de critiek „slechts dan haar veto, als haar gezag in het gedrang zou komen” (pag. 214).

De critiek waarover het hier gaat is de beschouwing, die de Bijbel bekijkt, niet als het Woord van God, openbaring Gods, maar als een boek van menselijke gedachten, menselijke godsdienstige ideeën en voorstellingen. Volgens deze beschouwing bevat de Bijbel

heel veel mythen, sagen en legenden, is hij samengesteld uit allerlei bronnen, die menigmaal met elkaar in botsing komen, en zijn vele latere ideeën en feiten en situaties terugverlegd in een ver verleden om er maar een aureool van oudheid aan te geven. Zo is vrij algemeen de gedachte, dat de tabernakel, het woestijnheilighdom, helemaal niet bestaan heeft, maar dat men, toen Salomo eenmaal de tempel had gebouwd, een verkleind model van die tempel is gaan toeschrijven aan Mozes, de grote wetgever, teneinde zo het bestaan van de tempel te wettigen met een zeer oude goddelijke opdracht. Men is gaan onderscheiden, vooral in de Pentateuch (Genesis-Deuteronomium), vier bronnen of vier lagen: de Jahwist, de Elohist, de Deuteronomist en de Priestercodex, die in tijd van ontstaan heel veel van elkaar verschillen, maar later zijn samengeflanst. De Jahwist, die de godsnaam Jahweh gebruikt, is de oudste bron. Zijn gedachten over God en godsdienst zijn nog tamelijk primitief en naïef. De voorstellingen van de Elohist, die de Godsnaam Elohim (= God) gebruikt, liggen al op een hoger plan.

De Deuteronomist, zo genoemd naar het boek Deuteronomium, dat volgens deze opvattingen niet uit de tijd van Mozes maar uit de tijd van koning Josia (de eeuw vóór de Babylonische ballingschap) dateert, is een profetische figuur en voert de dienst van God op een zedelijk niveau. In de priestercodex vinden we dan vooral allerlei cultische voorschriften, regels voor de eredienst en de godsdienstige plechtigheden. Deze priestercodex is afkomstig uit de tijd na de ballingschap. Maar al die wetten zijn geplaatst in een veel vroeger tijdperk (de wetgeving op de Sinaï), om ze een

tail een dienende functie heeft ten aanzien van de geloofsmededeling, welke gewoonlijk juist niet op een dergelijk detail is gericht. Dat pleegt schokkend nieuws te zijn. Allerlei vreemde en onwaarschijnlijke dingen hebben ze levenslang met hart en ziel geloofd, omdat die in de Bijbel staan en dus door de goddelijke waarachtigheid gedekt zijn. Nu hoeft dat opeens niet meer".

Kenmerkend is ook de volgende uitspraak: „De empirische verschijningsvorm der bijbelse verhalen — de godsdienstige opvattingen, praktijken en termen, de theologie en de vroomheid, zoals die worden bepaald door de tijdgeest en de smaak van het milieu — moet men verstaan als een teken waarlangs men moet doordringen tot wat die mensen eigenlijk bedoelen en wat ze als gelovigen willen zeggen". En even verder: „Al de materiële gegevens die in de Bijbel staan, dienen om aan dat geloofsoordeel uitdrukking te geven; elk gegeven is te beoordelen naar zijn verband met het eigenlijke wat de Bijbel wil zeggen en elks aanwezigheid in de Bijbel is slechts zinvol te maken in dat verband". Ook nog dit: „De materiële gegevens echter van het oudtestamentische geschiedverhaal weerspiegelen slechts wat men aangaande het verleden wist en dacht in het milieu waarin het verhaal tot stand kwam. Om de geschiedenis te schrijven van de empirische gedaanten welke de „kerk" achtereenvolgens aannam, was men aangewezen op de informatie die men had. Toen de H. Schrift haar huidige vorm kreeg, had Israël slechts schaarse of vage gegevens over de oudste tijden van het nationale bestaan, maar toch lag daar de oorsprong van de geloofsgemeenschap. Om die te kunnen vertellen gaf men aan de beginnende „kerk" een concrete gestalte die goeddeels ontleend was aan latere toestanden. Zo wekt de Schriftuur de indruk, dat allerlei elementen van de latere vormgeving reeds in de vroegste tijden kant en klaar voorhanden waren. Dat is echter niet wat zij eigenlijk bevestigen wil".

Het is verleidelijk om nog veel meer te citeren ten einde de Schriftbeschouwing die hier aan het woord is te doen uitkomen. Het vermelde is echter wel voldoende om een beeld te krijgen. De citaten zijn alle ontleend aan het eerste hoofdstuk: Israëls mysterie, waarin de schrijver rekenschap geeft van zijn onderneming om een boek over Israëls godsdienst te schrijven. Hij onderscheidt daarbij terecht tussen het normatieve en het empirische, tussen datgene wat openbaring en wet Gods is en datgene wat in werkelijkheid in Israël is geweest, waarin heel veel afvalstendenzen aanwezig waren.

Het voert veel te ver om ook maar een overzicht te geven van de inhoud van het boek. Op enkele dingen wil ik de aandacht vestigen. In de eerste plaats hierop, dat, hoewel onder ons de organische inspiratiebeschouwing geldt, m.i. wel eens te weinig rekening is gehouden met wat men wel noemt de menselijke factor. Stephanus zegt in zijn betoog voor de Joodse raad, dat de Here Abraham overbracht uit Haran naar Kanaän, nadat Terah, Abrahams vader, gestorven was. Maar wanneer we de verschillende gegevens van Genesis combineren blijkt Terah nog 60 jaar na Abrahams vertrek geleefd te hebben. Dat klopt dus niet. Aalders zegt bij Genesis 12: „vermoedelijk heeft Stefanus zich aangesloten bij een traditie welke onder de Joden gangbaar was, ons bekend uit een geschrift van de Joodse wijsgeer Philo van Alexandrië, dat Abram de dood van zijn vader heeft afgewacht aler hij uit Haran vertrok; een traditie, welke zich vermoedelijk baseerde op de volgorde waarin hier de gebeurtenissen worden verhaald. . . ." Grosheide spreekt bij Handelingen 7 in dizelfde trant: „Het blijft . . . mogelijk, dat Stefanus met „nadat gestorven was" niet het feit van het sterven, doch de vermelding van het feit in de Schrift bedoelt. Nadat het sterven verhaald is, volgt het verhaal van de tocht". Deze oplossing van de moeilijkheid is, dunkt me, wel aanvaardbaar, maar het blijft toch waar dat hier een moeilijkheid schuilt, dat het historisch gegeven van Hand. 7 niet klopt op Genesis 12. Soortgelijke moeilijkheden ontmoeten we wel met citaten uit het Oude Testament in het Nieuwe, die niet altijd kloppen

op de oud-testamentische tekst. Holwerda heeft daaraan al eens aandacht besteed. Het komt me voor dat deze dingen niet altijd goed tot hun recht komen in de Gereformeerde Schriftbeschouwing en dat we daaraan wel eens serieus aandacht mogen schenken.

Min of meer hetzelfde geldt m.i. ten aanzien van de analogieën tussen Israël en andere oud-oosterse volken. Toen deze analogieën pas ontdekt waren (b.v. tussen het Bijbels en het Babylonisch-Assyrisch zondvloedverhaal) is men er haastig bij geweest om te zeggen: dit is door Israël ontleend! Israël is niet origineel, en dus kunnen we moeilijk van bijzondere openbaring spreken! het is een in de oudheid algemeen bekend verhaal, maar hier gekleurd met Israëlietische verf! Dit was een radicale verloochening van de inspiratie der Schrift. Maar de handhaving van de belijdenis der inspiratie heeft m.i. toch wel eens geleid tot een wat krampachtige houding ten opzichte van de analogieën. Het komt mij voor dat Vonk in zijn prachtige boek over de Heilige Schrift hierover mooie opmerkingen maakt. En die gaan wel in enigszins andere richting dan wat Renckens zegt. Ik heb daar verschillende malen op gewezen bij de bespreking van de afleveringen van Vonk's boek.

En hieraan knoop ik dan een derde opmerking vast. Renckens zegt: „De empirische verschijningsvorm (dat is dus de concrete, feitelijke vorm) der bijbelse verhalen . . . moet men verstaan als een teken waarlangs men moet doordringen tot wat die mensen eigenlijk bedoelen en wat ze als gelovigen willen zeggen". Ik geloof dat we hier de kern hebben van Renckens' Schriftbeschouwing: we hebben te doen met **tekenen** en we moeten vandaar doordringen tot de **betekende zaak**. Dit lijkt mij een hoogst gevaarlijke gedachte. Bij deze beschouwing is het tenslotte secundair, van ondergeschikt belang, of wat de Schrift ons aan feiten vertelt inderdaad feiten zijn. Het is niet zo dat Renckens de feitelijke van alle feitelijke gegevens loochent! Geen denken aan! Maar in deze beschouwing is de feitelijke van ondergeschikte betekenis. En daarmee wordt dynamiek gelegd onder de belijdenis van de inspiratie der Schrift. De menselijke factor in de totstandkoming der Schrift, die we zonder aarzelen moeten erkennen, gaat dan op zulk een manier domineren, dat we geen vaste grond meer onder de voeten hebben met betrekking tot hetgeen de Here openbaart. In de lijn van Renckens' denken komt ook de heilshistorie niet op de juiste wijze tot haar recht. Immers, hij projecteert latere feiten terug in het verleden, of beter: hij is van oordeel dat de Bijbelschrijvers dat gedaan hebben. Ongetwijfeld heeft hij oog voor het heilshistorisch aspect. Dat speelt ook telkens weer door het boek heen. Maar het wordt vertroebeld door de wijze waarop de auteur de menselijke factor laat domineren.

De fundamentele critiek die ik op het boek heb houdt natuurlijk niet in dat er geen goede dingen in staan. Men kan vaak van harte instemmen met wat de schrijver zegt, wanneer hij b.v. uitsprekt: „Het geheel der bijbelse openbaring, het Nieuwe Testament inbegrepen, ziet het goddelijk heilswerk niet als een bemoeienis met zielen, maar als een herschepping van de gehele mens met heel de hem omringende kosmos" (p. 216). In dezelfde lijn ligt: „Een der oorzaken waarom Israëls godsdienst ons verbijstert, is gelegen in het feit dat, volgens een gangbare opvatting, godsdienst helemaal een zaak is van „ziel en zaligheid". Dat zijn nu juist twee dingen die geheel en al buiten Israëls begrippelijk voorstellingsvermogen vielen. Daarom kunnen we van Israël leren. Het oude Israël weet zeer goed wat een mens is, maar heeft daartoe ons scherp omschreven zielsbegrip niet nodig. Godsdienst is niet iets wat de ziel maar de hele mens aangaat" (pag. 76 en 77).

Het raam echter van 's schrijvers beschouwingen kan niet aanvaard worden. Hier is niet maar een serieus rekening houden met de feitelijke gegevens van opgravingen e.d., doch althans ten dele een capituleren voor de moderne Schriftbeschouwing.

A.

B. J.

PERSCHOUW

De schorsing van ds Van der Ziel

Over deze „schorsing" van ds Van der Ziel schreef ds Visee in de Kamper Kerkbode het volgende artikel:

Schreven we verleden week van een verblijvend bericht, dat n.l. de classis Groningen geweigerd had met de kerkeraad van Groningen-Zuid het „schorsenswaardig" uit te spreken over ds A. van der Ziel, dat bericht is thans achterhaald door een besluit van de kerkeraad om ds Van der Ziel toch te schorsen.

Men staat eenvoudig paf.

Reeds maanden geleden sprak deze kerkeraad bij meerderheid van stemmen uit dat ds Van der Ziel schorsenswaardig was. Overeenkomstig art. 79 k.o. verzocht hij de raad van de genabuurde kerk medewerking tot de schorsing te verlenen. Deze echter weigerde omdat hij niet van oordeel was dat ds Van der Ziel een openbare grove zonde begaan had, die hem der schorsing en afzetting waardig maakte. Men zou zo zeggen dat de kerkeraad toen alle reden had om nog eens ernstig over de zaak na te denken, en niet tot schorsing over te gaan. Niet alzo. Nu de zusterkerk van Groningen weigerde, zocht men van de zusterkerken van de classis medewerking te verkrijgen. Deze kerken, de classis Groningen, weigerde, zij het met een krappe meerderheid. Dat was de tweede weigering. Men zou zeggen: dan niet schorsen. Want het is klaarblijkelijk van tweeën één. Of er is geen openbare grove zonde, of de zusterkerken zijn zo diep gezonken dat zij openbare grove zonden niet meer onderkennen, of de bedrijver ervan steunen inplaats van hem te helpen straffen. In beide gevallen schorst men niet.

Niet alzo de kerkeraad van Groningen-Zuid.

Hij ging voort.

Naar de particuliere synode?

Dat misschien ook.

Maar bovendien schorste hij ds Van der Ziel.

Zonder de in artikel 79 k.o. vereiste medewerking van de genabuurde kerk en tegen het advies der classis.

De zaak geeft wel reden tot nadenken.

In de dagen voor de vrijmaking hebben wij scherp toegezien of schorsingen wel overeenkomstig de k.o. geschieden. Dat geschiedde lang niet altijd. Soms schorsten meerdere vergaderingen, soms zocht een kerkeraad als de genabuurde kerk medewerking weigerde, haastig de hulp van een andere kerk die wel schorsenswillig was.

Die zonden hebben we breed uitgemeten.

Wat gebeurt er nu bij ons zelf?

Dat een kerk zonder de medewerking van de genabuurde kerk en tegen het advies der classis een dienaar schorst.

Gij, die anderen oordeelt, doet gij dezelfde dingen?

Vanuit de hoek dergenen, die ds Van der Ziel schorsten, heeft men altoos zeer hoog opgegeven van het kerkverband. Daar is een woord van wijlen prof. K. Schilder — o.i. slechts juist volgens een zeer zorgvuldige analyse — „dat Christus zijn bloed ook voor het kerkverband heeft vergoten". Thans sprak het kerkverband. Het zei tot tweemaal: „ds Van der Ziel is niet schorsenswaardig". Toch ging men door. . . .

Nu zou men denken dat ds Van der Ziel ook ècht geschorst is. Dat is hij. Maar alleen voor. . . . Groningen-Zuid! Volgens degenen die hem daar schorsten een kwade herder. Maar dat geldt alleen in Groningen-Zuid. Kampen en andere kerken mogen hem laten voorgaan.

Kunt u het nog bijhouden?

Denkt er aan, lezers, we schrijven deze dingen waarlijk niet voor ons plezier.

Maar met leed in het hart.

Leed om ds Van der Ziel.

Leed om de kerk van Groningen-Zuid.

Leed om onze kerken in het gemeen.

En met diepe scháámte als we denken aan al de harde woorden die zo tegen de synodalen gesproken en geschreven zijn, aan het feit dat er zó hoog van de toren geblazen is.

We denken ook aan ds Van der Schaff.

Die nota bene geschorst werd voor onbepaalde tijd.

Die nu al een jaar geschorst predikant is.

En maar zoeken naar zijn openbare grove zonde.

De verwarring der geesten is groot.

Een oplossing lijkt bijna uitgesloten.

Maar de HEERE moge ons verlossen.

Daartoe rijze ons gebed: „O God, verlos Israël uit al zijn benauwdheden". Psalm 25 : 22.

Toch zal het zaak zijn naar de eigenlijke oorzaak van deze en andere ellenden te blijven zoeken.

De laatste zin van het artikel van ds Visee zouden we willen onderstrepen.

Want steeds weer komt de vraag naar boven: Wat is nu de **eigenlijke oorzaak** van dit conflict — en van de andere soortgelijke conflicten? De samenspreking met de synodale kerken? Maar er zijn veel kerkeraden die een dergelijke samenspreking hebben gearrangeerd! De wijze waarop die samensprekingen zijn gevoerd? Gaat het om een andere kerkbeschouwing dan de andere broeders voorstaan? Maar is dat dan ook een confessioneel verschil? Natuurlijk, een predikant **moet** geschorst worden als hij zich schuldig maakt aan ketterij of grove zonde. Maar zijn die er werkelijk bij ds Van der Ziel — en bij ds Van der Schaff? Als die zonden werkelijk in geding zijn hoe komt het dan toch dat het zo moeilijk schijnt vast te stellen waarin deze bestaan? Hoe komt het toch dat èn vroeger èn nu beslissingen in zaken als deze soms met een minimale meerderheid van stemmen worden genomen? Is het niet eïs om in zulk een situatie de goede oude gewoonte te volgen om als men in zulke geweldig ernstige zaken als schorsingen niet tot nagenoeg unanieme overeenstemming komen kan een beslissing uit te stellen? Is het niet zo dat schorsingen welke met een kleine meerderheid worden ugesproken de consciënties van de gelovigen niet grijpen? We tobben in onze kerken met een reeks soortgelijke conflicten. En we kunnen er niet uitkomen! Is dat niet een teken daarvan dat de Heilige Geest daar geweken is, althans de broeders niet metterdaad leidt? Als de Heilige Geest in de kerkelijke vergaderingen aanwezig is leidt Hij toch in alle waarheid? Dan schenkt Hij toch de gave van het beproeven der geesten? Maar hoe komt het dat dit niet geschiedt? Is het niet mogelijk ook eens iets aan de consciëntie der betrokkenen over te laten? Is het ook niet mogelijk om eens een kerkelijke uitspraak te doen zonder er direkt die verschrikkelijke sancties aan te verbinden? Kunnen we een zaak ook eens niet zonder meer aan de Here overgeven? Hoe komt het toch dat velen in kwesties als deze zo meedogenloos hard worden, en bitter en koud! Is dat niet een bewijs dat men in de in geding zijnde kwestie niet goed staat? Ik kijk dit zeggend beslist niet naar één kant! Beseft men niet welk een verschrikkelijke verwoesting men met conflicten als deze in de kerk des Heren aanricht? Vooral onder de jongeren?

Beeft men er niet voor dat „de wereld” honend en minachtend op ons neerziet? En dat de kerk zo een ergernis wordt in plaats van een licht op een kandelaar en het zout der wereld? Gaat men — en ik kijk weer beslist niet naar één kant — wel twee, desnoods drie of vier mijlen in plaats van één? Hoe komt het dat Groningen-Zuid niet de voorgeschreven kerkelijke weg bewandelt, desnoods tot de Generale Synode? We hebben in de geschiedenis van de Afscheiden Kerken zulk een huiveringwekkend voorbeeld daarvan dat kerkelijke conflicten in de kerk grote en onherstelbare schade aanrichten. We hebben daarin ook zulk een heerlijk voorbeeld hoe alles weer goed worden kan als zonder meer de harten van de broeders weer voor elkaar open gaan en men er naar streeft niet dat waarover men verschilt maar dat waarin men één is op de voorgrond te plaatsen. Wij hebben als vrijgemaakte kerken in de algemene verslapping, in de steeds verder doortretende afval, in het steeds sterker wordend modern-ocumenische streven, zulk een ontzaglijk zware en schone roeping — en ook zulke prachtige kansen — waarom verspelen we die keer op keer met onze afschuwelijke ruzies? Moet God ons eerst murw en uit elkaar slaan?

Lezer, in de nood der kerk, uit de nood der ziel komen deze vragen in het hart op. Laten we in ononderbroken gebed de HERE aanroepen of Hij de harten der broeders tot elkaar wil neigen. Laten wij **alle** broeders vasthouden in waarachtige liefde en in een voortdurend gebed voor hen — de kerkeraad van Groningen-Zuid en ds Van der Ziel en de classis Groningen, de kerkeraad van Murmerwoude en ds Van der Schaff en de classis Dokkum. Laat niet ons verzuim in het gebed de (mede)oorzaak zijn daarvan dat Gods toorn nóg harder op ons gaat neerslaan.

C. V.

INGEZONDEN

C.S.R. TE DELFT

In Delft bestaat sinds twee jaar naast de Afdeling Delft der S.S.R. de Civitas Studiosorum Reformatorum (C.S.R., gemeenschap van gereformeerde studenten). De C.S.R. is opgericht door voormalige leden van de S.S.R., die in het geestelijk klimaat van de Afdeling Delft der S.S.R. hun gereformeerde studentenleven niet effectief tot gelding konden brengen. De aanleiding tot de oprichting was, dat de S.S.R. niet wilde afzien van bepaalde vormen van ontspanning, zoals de moderne dans op feesten, bepaalde gewoonten in de groentijd en in het ge-

zelligheidsleven. Sedert februari 1963 is de C.S.R. naast de Afdeling Delft der S.S.R. lid van de Unie der S.S.R.

De C.S.R. wil zich in al haar activiteiten laten leiden door Gods Woord als de enige norm en wil trouw zijn aan de daarop gegronde belijdenisgeschriften. In een tijd van relativering en loslaten van Gods Woord, zien de C.S.R.-leden het als een zegen elkaar te mogen vasthouden en stimuleren in het geloof. De Civitas weet en ondervindt het ook, dat het steeds moeilijk is de heerschappij van Christus over het leven tot gelding te brengen. Toch wil ze in studie, discussie en ontspanning hierop de nadruk leggen, omdat het kan, mag en moet.

Zij, die in Delft gaan studeren en inlichtingen wensen, kunnen deze verkrijgen bij het Abactiaat: Hugo de Grootstraat 312, Delft (telefoon 01730 - 30576 of 31827)!

VOOR AANKOMENDE EERSTEJAARS

Wanneer U binnenkort Uw studie aan een der Universiteiten of Hogescholen zult beginnen, wordt U geconfronteerd met de vraag, of U zich moet aansluiten bij een der bestaande studentencorpora, en, zo ja, bij welk.

Als gereformeerd student staat U in een academische wereld, die een onchristelijk, zo niet anti-christelijk karakter vertoont, zowel wat de beoefening der wetenschap betreft, als in de studentensamenleving. U bent ook hier gesteld voor de taak, vanuit het geloof te leven en, teneinde elkaar daarbij te helpen, het contact met anderen te zoeken.

Omdat wij bij de vervulling van die taak (in eerster instantie) op hen zijn aangewezen, met wie wij de gemeenschap in Christus hebben, is organisatie in een verenigingsverband, dat wortelt in die gemeenschap, eerste eis.

De „Verenigingen van Gereformeerde Studenten” vinden in het bovengenoemde haar grondslag en doel, waar haar leden pogen, Gods Woord als absolute maatstaf voor hun leven aanvaardend, zich naar de normen daarvan te gedragen.

Dit laatste schakelt het gezelligheidsleven niet uit — integendeel: in de sfeer der amicitia is dit streven op de meest ongedwongen wijze tot uiting te brengen.

Elk der onderstaande Verenigingen doet een beroep op U, U als gereformeerd student van haar streven niet afzijdig te houden!

Voor nadere inlichtingen kunt U zich wenden tot:

Groningen: Vereniging van Gereformeerde Studenten „Hendrik de Cock” te Groningen; M. J. Holwerda, Almastraat 13, Groningen; vacantieadres: Vloeddijk 112, Kampen.

Amsterdam: Vereniging van Gereformeerde Studenten te Amsterdam; G. Schaeffer, Van Speykstraat 69¹¹, Amsterdam.

Utrecht: Vereniging van Gereformeerde Studenten te Utrecht; Mej. H. A. C. Hoekstra, Prof. Dr. Magnuslaan 3, Utrecht.

Rotterdam: Vereniging van Gereformeerde Studenten te Rotterdam; W. v. d. Broeke, Seistraat 1, Middelburg, tel. 01180-3250.

Leiden: Vereniging van Gereformeerde Studenten „Franciscus Gomarus” te Leiden; Mej. J. M. A. Buurman, Aert de Gelderstraat 13, Dordrecht.

Delft: Vereniging van Gereformeerde Studenten te Delft; T. F. O. van Nieuwkoop, Corn. Jolstraat 56, Scheveningen.

KERKNIEUWS

Beroepen te Enschede-Zuid (vak. J. Kok), M. J. C. Blok te Utrecht.

Vakantiegangers op Texel. Dubbele diensten worden gehouden op 20 en 27 juli en 4 aug. in het Dorpshuis, Burgwal 22, Den Burg. Aanvang 9 en 10.30 uur.

Vakantiegangers Ouddorp. Diensten worden gehouden vanaf 7 juli in de Cantine van de Speeltuyn Oosterweg, 's morgens om 8.30 uur.

Kerkbouw. De kerk van Rotterdam-Z. ontving goedkeuring voor de bouw van een kerkgebouw aan het Bollenland te Rotterdam.

Beekbergen. Ten gerieve van de broeders en zusters, die hun vakantie denken door te brengen in Beekbergen en omgeving belegt de Kerk van Apeldoorn middagdiensten te Beekbergen op de zondagen 21 en 28 juli en 4 en 11 augustus a.s. Deze diensten zullen worden gehouden in het wijklokaal van de Ned. Herv. Kerk aan de Papenberg en zullen aanvangen om 2.30 uur n.m.

Adreswijziging: Ds C. van Kalkeren, oud adres: Zwolle; nieuw adres: Voorstr. 8, Holwerd (Fr.); telefoon 05197-397; girorekening 898568.

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr. H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF

Tijdelijk adres van de Redactie:
J. Bosch, Engelenbergstr. 4, Kampen

Medewerkers:

Ds. H. Amelink, Langerak.
Dr. W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Zuidhorn
Ds. P. K. Keizer, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. J. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Prof. Dr. K. J. Popma, Utrecht
Drs G. Puchinger, Den Haag
Dr. H. R. Rookmaaker, Leiden
Dr. J. Stellingwerff, Amstelveen
Ds. B. Telder, Breda
Ds. G. Visee, Kampen
Ds. C. Vonk, Schiedam
Ds. D. K. Wielenga JDzn, Rotterdam
Prof. Mr. H. D. van Wijk, Amstelveen

Geref. Persvereniging „Opbouw”:

adres secretaris en penningmeester:
Van Lynden van Sandenburglaan 16,
Utrecht. Tel. 030-15450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220,
Zeist. Giro 233117.

VERKLARING

Uit: Kerk en Woord juli 1963

Op 7 Juni 1963 het die commissies van die Geref. Kerk en van die Vrye Geref. Kerk van Kaapstad saam vergader. In ooreenstemming met die besluit wat op die eerste vergadering geneem is, het die predikant van die Vrye Geref. Kerk by hierdie geleentheid as voorsitter optree.

Die korrespondensie wat sedert die vorige verklaring gevoer is, het 'n bepaalde vorm van afronding bereik. Daarom het allereers die beskrywingspunt aan die orde gekom wat deur die kerkraad van die Geref. Kerk na die Westelike Klassis Kaapland gestuur is en waarin gevra word om op die saak van korrespondensie van die Geref. Kerk in Suid-Afrika met die Geref. Kerke (Vrijgemaak) in Nederland in te gaan. Hierdie beskrywingspunt is deur die Westelike Klassis Kaapland sowel as die Part. Sinode van Kaapland en Suidwes-Afrika aanvaar en sal nou D.V. in 1964 aan die Algemene Sinode voor-gelê word.

Soos reeds in die eerste vergadering aangedui, is skriftelik sowel as mondeling gehandel oor die toestand in die Geref. Kerke (sin.) in Nederland, maar verdere ondersoek in hierdie verband word gewens beskou.

Die verteenwoordigers van die Vrye Geref. Kerk het belowe om stappe te doen wat daartoe kan lei dat daar van die Geref. Kerke vrygem.) in Nederland 'n getuienis tot die Geref. Kerk in Suid-Afrika sal uitgaan, iets waartoe destyds in Nederland besluit is, maar waaraan deur die betrokke Sinode blykbaar geen gevolg gegee is nie.

Verder het veral die verhouding van die Geref. Kerk en die Vrye Geref. Kerk in Kaapstad ter sprake gekom. Ondanks 'n bewoë oproep om to eenheid te kom, moes vastgesteld word dat dit onder die gegewe omstandighede nie moontlik is nie.

Die vergadering is in 'n broederlike gees gehou en die wens is uitgespreek om daarmee voort te gaan. Voorlopig sal weens vakansies en komende sinodale vergaderings die verdere ontwikkelings afgewag word, waarna opnuut vergader sal word.

Namens en in opdrag van genoemde vergadering,

w.g. H. H. van der Linden,
Pred. Vrye Geref. Kerk

w.g. (Dr) P. G. Geetsema,
Junie 1963. Pred. Geref. Kerk.

Drukkerij Steenberg

ZEIST - TELEFOON 03404 - 12452

Periodieken

Boekwerken

Handeldrukwerk